

vendidisse: *Sed quasi vile* (inquit) *tradens mancipium, in potestate ementium posuit quantum vellet dare.* Et cæteri omnes expositores idem sentiunt, illud, scilicet, pretium fuisse multo minoris valoris. Quanquam enim dicere quis posset Judæos, præ nimio desiderio quo ardebant comprehendendi Christum, facile maximam pecuniæ vim obtulisse, id fieret verisimile, si vel in opere ipso, vel in proditore aliquam difficultatem experti essent, eo vel maxime quod eo tempore decem aurei in majori pretio et existimatione habebantur, quam nunc centum.

18. *Responsio.* — Quo pretio Christus a Juda venundatus. — Quocirca non conjecturis, sed propria significatione vocis *argenteus*, quæstio hæc definienda esset; cum autem vox illa sit valde æquivoca, et varias monetas ex argento factas significare soleat, vix potest certa ratione definiri, in qua significatione hoc loco sumenda sit, tam in Evangelio quam apud Zachar., c. 41. Videtur autem verisimilius argenteum illic significare simplicem aliquam monetam argenti, quæ tunc erat in usu, et illam fuisse vel solum, vel dimidiam partem sicuti, ut tertia et quarta opinio asserebat. Potuit autem ea quantitas pecuniæ sufficere ad emendum agrum in sepulturam peregrinorum, vel quia non sola illa emptus est; nam licet Scriptura dicat ex illis emptum esse, non tamen affirmat ex solis illis; vel certe quia non oportebat agrum esse adeo magnum, quia rari solent esse peregrini qui in aliqua civitate moriuntur, etiamsi magna illorum multitudo illuc confluat, ut etiam nunc Romæ et Compostellæ videre licet. Nam ad sepeliendos peregrinos exiguus locus sufficit, præsertim quia (ut dicebam) eo tempore moneta carior erat quam nunc sit, quare tunc decem aureis emi poterat ager, qui nunc fortasse non potuisset centum comparari.

19. *Dubium.* — *Responsio.* — Joseph a fratribus in Ægyptum quo pretio venditus. — Ad ultimam dubitationem non defuerunt, qui in loco Genes. triginta argenteos existimarent esse legendum. Sed lectio illa nullam habet probabilitatem, quia et Hebræi codices habent viginti, et eodem modo legunt omnes codices emendatioris vulgatæ editionis. Septuaginta etiam interpretes quoad numerum, *viginti* legunt, quamvis quoad pecuniæ qualitatem non argenteos, sed aureos interpretati sint. Josephus etiam, lib. 2 Antiq., c. 3, numerum 20 retinuit, sed non dicit 20 aureis vel argenteis fuisse venditum, sed 20 minis,

quod longe majus pretium est. Nam unaquæque mina 60 siclos pendebat, ut constat Ezech. 45. Sed in utroque erratum est, nam et Hebraica veritas, et vulgata editio 20 argenteos habet, et ita esse legendum notavit Hieron., Quæst. Heb. in Gen., et Matt. 26. Ubi expresse refellit translationem Septuaginta, subdens: *Neque enim pretiosior esse poterat servus, quam dominus.* Ad dubitationem ergo respondetur, non oportuisse figuram in omnibus convenire cum re repræsentata. Et addi potest ex prædictis verbis Hieronymi, in hoc servatam esse proprietatem figuræ, quod servus minori pretio venditus est quam dominus. Adde denique hunc pretii numerum relictum esse sine figura et prophetia. Nam Exodi 21, pro servo aut ancilla occisis solvi præcipiebantur triginta sicli argentei; unde Judæi tanti Christum emere voluerunt, quantum ab eis servus æstimabatur. Zachariæ autem 41 de hoc pretio prædictum erat: *Appenderunt mercedem meam 30 argenteos*, id est, cum pro beneficiis acceptis gratiam reddere deberent, dederunt Judæ 30 argenteos, ut traderet. Ita exponunt Hieron. ibi, et super Mat.; Ruffin., in Symb.; Cyril. Hierosol., cat. 43; et hujus prophetiæ meminit Mat., c. 27, quanquam mutatis verbis; et non tribuit illam Zachariæ, sed Jeremiæ, quod non parvam difficultatem multis ingessit, quam varie expediunt Origenes, Hieronymus, et alii expositores ibi; et August., lib. 3 de Consen. Evang., cap. 7. Sed illud verisimilius videtur, Evangelistam non posuisse nomen Jeremiæ, sed simpliciter nomen Prophetæ; ab aliquo autem additum nomen Jeremiæ in margine, postea irrepsisse in textum in aliquibus codicibus, non enim in omnibus habetur. Et hæc est sententia Hieronymi, quam Jansenius, cap. 140, magis probat, et eandem sequitur Cæsar Baron., in dicta append.

SECTIO II.

Utrum sudor sanguineus Christi in horto orantis verus ac naturalis fuerit.

1. *Sabbathi iter quantum.* — Explicata Christi venditione, quæ legalem cœnam antecessit, explananda sequebantur mysteria cœnæ; sed quoniam hæc in sequentem tomum, ubi mysterium Eucharistiæ explicabimus, a nobis remittuntur, gradum facimus ad explicandum ea quæ Christo oranti in horto contigerunt; hæc enim proxime post cœnam subsecuta sunt. Sic habent Evangelistæ: *Et hymno dicto*

scierunt in montem Oliveti, qui prope Jerusalem erat, *sabbathi habens iter*, ut dicitur Act. 1, id est, per unum milliarem distans, tantum enim itineris licebat Judæis in sabbatho agere (ut Oecumenius ibi notat), vel sex stadiis (ut Josephus tradit, l. 6 de Bello Jud., c. 3). In eo ergo itinere, quantum ex Mat. et Marc. colligi potest, sermonem habuit Christus cum discipulis, in quo et eorum scandalum, et mortem suam ac resurrectionem iterum prædixit, Petroque asserenti se nullo modo scandalum in eum passurum, quod eum esset negaturus etiam prædixit, quamvis jam antea in cœna iterum atque iterum eandem negationem illi prædixisset (ut Augustinus notavit, l. 3 de Consensu Evang., c. 2), et in eodem itinere pertransiit Christus torrentem Cedron, qui per vallem fluit, quæ inter montem Olivarum et Jerusalem interjacet (ut Joseph. supra retulit); ac tandem pervenit in villam Gethsemani, quæ erat ad radices montis Olivarum (ut Hieron. refert, lib. de Traditionibus Hebraicis). Erat autem ibi hortus (ut Joann. refert) in quem ingressus est Jesus cum discipulis, ut oraret. Tria autem sunt potissima, quæ ab Evangelistis narrantur facta in illa oratione: primum, quod *cepit Jesus pavere, et tædere, et mæstus esse.* Secundum, orasse ad Patrem illis verbis: *Pater, si possibile est, etc.* Tertium addit solus Lucas dicens: *Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.* Quæ verba, quamvis Hilarius, l. 1 de Trinit., dicat in multis codicibus, tam Græcis, quam latinis, deesse, et idem significet Hieronym., l. 2 contra Pelagian., quatenus solum dicit eam partem historiciæ in multis codicibus græcis et latinis reperiri, tamen certa fide tenendum est eam partem esse canonicam, et Scripturam sacram; præsertim post Concilii Tridentini decretum, in sess. 4, ubi definit, libros Scripturæ integros esse suscipiendos cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in Vulgata latina editione habentur. Hæc autem pars communi Ecclesiæ consuetudine et consensu recepta est, et antiquissimi Ecclesiæ Patres eam ut canonicam susceperunt, ut patet ex Dionys., c. 4, de Coelest. Hier.; Epiph., hæc. 69; August., Irenæo, et aliis, quos statim referam. Quæ omnia intelligenda sunt etiam de illa parte in qua Lucas refert apparuisse Angelum confortantem Christum. Unde si in aliquibus codicibus hæc pars deest, credendum est expunctam fuisse ab aliquibus indoctis, specie pie-

tatis. Nam et S. Nicon, in quadam epistola de religione Armenorum, refert eos abstulisse ex Evangelio hanc historiam de sudore sanguinis, imbecillitatis hoc esse existimantes, non divinæ majestatis.

2. Igitur de prima et secunda parte hujus mysterii multa dicta sunt in superioribus; de prima in 1 tomo, circa q. 15 D. Thomæ, in comment. art. 7, et disp. 28, sect. 2; et in hoc, præcedenti disputatione, multa de hac tristitia Christi dicta sunt. De secunda vero parte, id est, de illa Christi oratione, et de voluntate a qua profecta est, dixi in 1 tom., disp. 33, sect. 1, ubi refutavi hæreticos, qui hanc Christi orationem ausi sunt reprehendere; et disp. 24, sect. 3, interpretatus sum Augustinum et Hieronymum, qui interdum indicant verba illa, *si possibile est, etc.*, profecta esse ex ignorantia aliqua et dubitatione; in disputat. vero 38, sect. 2, exposui, illa oratione declarasse Christum naturalem affectum voluntatis suæ, quem permittere in se voluit, et exterius exprimere, ad confirmandam naturæ assumptæ veritatem, et tristitiæ suæ acerbiteriam declarandam. Solum ergo superest ut hoc loco de tertia parte hujus mysterii sermonem instituamus.

3. *Christus in horto verum ac naturalem sanguinem sudavit.* — Dico ergo primo, Christum Dominum, verum, proprium ac naturalem sanguinem emisisse, quando sanguinem sudasse fertur. Hæc assertio mihi est certa, nam verba Lucæ sunt expressa, et cum historiam contineant, proprie intelligenda sunt. Unde, quod Theophylactus dixit, ea scripta esse per hyperbolem, nam sicut qui amare flet, dicimus sanguinem flere, ita qui præ anxietate et interno labore nimium sudat, dicitur sanguinem sudasse, id est, fluentem sudorem fortiter stillasse; hæc (inquam) interpretatio cum aliena sit a litteræ proprietate, et necessaria non sit, nullo modo est admittenda. Sed ait Euthym., qui in eadem est sententia, suo c. 64 in Matth., Lucam non dicere Christum sudasse sanguinem; sed sudorem ejus fuisse sicut sanguinis guttas, id est, fuisse crassum et concretum sudorem similem guttis sanguinis. Sed certe, si solam similitudinem voluisset Lucas significare, potius dixisset: *Sicut guttæ aquæ*; similiores enim videntur guttæ sudoris guttis aquæ quam sanguinis. Adde particulam illam, *sicut*, quemadmodum et particulam *quasi*, non semper significare in Scriptura similitudinem, sed interdum identitatem et veritatem, ut Joan. 1: *Vidimus*

gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Denique si in hoc loco per particulam illam *sicut*, importatur aliqua similitudo quæ a veritate deficiat, non est in substantia sanguinis, quasi verum sanguinem non sudaverit Christus, sed in forma et figura guttarum. Quia fortasse non habebant perfectam figuram guttæ, sed illi similem, vel certe quia non erant ex puro sanguine, sed aliquid sudoris habebant admixtum. Itaque simpliciter fatendum est, Christum sanguinem verum sudasse, ut Evangelii littera præ se fert, et communi sensu Ecclesiæ intellecta est, etiam ab Apostolorum temporibus, ut colligere licet ex Justino Martyre, dialog. cum Triphone; Irenæo, l. 4 contra hæres., c. 32, ubi contra negantes veritatem carnis Christi illud incommodum infert, quod *globos sanguinis* non sudasset. Idem repetit lib. 4, c. 69. Idem sentit aperte Epiph., in Anchorato; et Athanas., lib. 6 ad Theophyl., qui est de beatitudine Filii Dei, anathema dicit in eos qui Christum verum sanguinem sudasse negant. Hilar. etiam et Hieron., locis citatis, plane intelligunt ea verba de vero sanguine sudore; et August., l. 3 de Consensu Evangelistar., c. 4, ubi dicit Christum emisisse sudorem sanguineum. Ammonius vero Alexan., in Harmonia Evangeliorum, *sudorem sanguinolentum* appellavit. Ratio hujus sudoris propria et litteralis statim explicabitur. Rationes autem mysticæ variæ traduntur a Patribus: Beda, super Lucam, dicit significatum esse hoc Christi sudore defluente in terram, etiam terrenos homines sanguine Christi esse irrigandos; August., in l. Sentent., Sent. 68: *Orans* (inquit) *cum sudore sanguineo Dominus Jesus Christus, significabat de toto corpore, quod est Ecclesia, emanaturas martyrum passionis.* Bernard., ser. 3 in Domin. Palm., dicit Christum non fuisse contentum lacrymis oculorum, sed totius corporis sanguineis lacrymis peccata nostra flere ac lavare voluisse.

4. *Sanguinei sudoris in Christo causa quæ fuerit.* — Dico secundo: Christus Dominus absque speciali miraculo sanguinem sudavit ex vi internæ afflictionis et agonie quam in illa oratione passus est. Ita sentit Cajet., Luc. 22, ab ejus opinione non multum discrepat Jansenius, c. 437 Concord. Declaratur primo, ratione theologica. Quia si ille sanguis miraculose esset emissus, et non ex vi interioris afflictionis, non fuisset signum certum et evidens maximi angoris, et tristitiæ interioris,

quia miraculose poterat etiam cum minima afflictione, imo sine ulla emitti; consequens autem est contra sensum omnium Sanctorum ab universa Ecclesia receptum. Secundo hoc explicat Cajetan., naturali et physica ratione. Quia, sicut magnitudo passionis pellit violenter sudorem, ita si vehemens sit passio, et deficiat sudoris materia, fieri potest ut sanguinem expellat. Sicut natura, vi (ut ita dicam) effrenis concupiscentiæ coacta, deficiente semine in propriis organis, sanguinem fundit; et deficientelacte, qui nimium ubera emungit, ut dicitur, elicit sanguinem; in Christo autem corpus erat debile et exhaustum, cumque alioqui afflictio interior esset vehemens, fieri potuit ut, deficiente materia sudoris, sanguis fuerit ex vi interioris afflictionis expulsus. Nam et Aristoteles, lib. 3 de Hist. animal., c. 19, dicit interdum evenire ex abundantia sanguinis et intemperie corporis, ut aliquis sanguinem sudet; hæc autem causa non habuit locum in Christo; tamen, sicut hæc a natura est, ita alia a nobis explicata est naturalis et sufficiens ad hunc effectum.

5. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices: metus et tristitia, quibus tunc Christus angebatur, non emittunt sanguinem foras, sed potius ad cor attrahunt, natura ita providente ut principali membro in hujusmodi afflictionis tempore subveniatur. Respondetur: si angor et afflictio ex tristitia metuque proveniens tanta sit, ut corpus commoveat et inflammet, vim habent attenuandi sanguinem, et aperiendi poros, et hinc consequi potest emissio sanguinis ad exteriores partes corporis. Eo vel maxime quod, licet Christus naturali affectu timeret, tamen deliberata voluntate et efficaci, et actu appetitus a voluntate imperato, mortem et omnes dolores, qui efficacissime proponebantur, amplectebatur, et naturalem affectum superabat, et hinc agonia proveniebat. Ex hoc ergo actu fortitudinis et audaciæ, magis quam ex timore et tristitia, illa corporis alteratio et sanguinis emissio provenire potuit. Quod satis narratione sua Lucas indicavit, dicens: *Et factus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.*

6. *Objectio.* — *Responsio.* — Sed urgebis: nam, licet fieri possit ut aliquis subtilis sanguis per poros effluat, tamen verba Lucæ indicant, non tenues, sed crassiores guttas, ex crassiori sanguine concretas, usque ad terram decurrisse. Hanc enim vim habet dicitio græca *ερωμενη*, quæ grumum crassiorem signi-

ficat; ergo non videtur hoc naturaliter fieri potuisse. Quæ ratio tandem movit Jansenium, ut diceret non omnino naturali causæ, sed miraculo tribuendum esse quod de Christi sudore refert Lucas. Sed dici potest, licet propter dictam causam naturalem, subtilis sanguis et liquidus e Christi corpore flueret, tamen statim ac perveniebat ad externam corporis superficiem condensari potuisse absque miraculo, propter aeris intemperiem, præsertim cum esset nox aerque frigidior. Sic ergo sanguis densior et crassior effectus, et in guttulas divisus, in terram decidebat.

7. *Objectio.* — *Responsio.* — Huic vero nostræ sententiæ contradicere videtur Hilar., lib. 10 de Trin., his verbis: *Sudorem vero nemo infirmitati audebit deputare, quia dum et contra naturam est sudare sanguinem, neque infirmitas est quod potestas non secundum naturæ consuetudinem gessit.* Exponi tamen potest hoc non fuisse infirmitatis, hoc est impotentiae et coactionis; Christus enim non ex imbecillitate aut ex impotentia ita timuit aut tristatus est, ut sanguinem sudaverit, sed voluntarie hos affectus in seipso permisit. Deinde dici potest, potestatis miraculosæ in Christo fuisse sustinere tam ingentem tristitiam ac internum dolorem, ex quo tam mirabilis externus effectus effluxit; fortasse enim id non est homini possibile per naturam; vel saltem fieri non potest ut homo hujusmodi passionem patiat, quin mors inde subsequatur; et hoc modo concedi potest aliquod miraculosum opus hic intercessisse. Non negat autem Hilarius quod, posito tali affectu in corpore ita disposito, potuerit naturaliter sequi prædictus effectus.

8. *Angelus Christum in horto confortat.* — Reliquum erat ut de Angelo confortante Christum (quod eodem loco Lucas narrat) aliqua disputarem; sed hunc locum sufficienter tractavimus in priori tomo, super q. 12 D. Thomæ, in comment. art. 4, quibus nihil fere hoc loco addendum occurrit. Id est duntaxat adnotandum, Angelum illum in forma sensibili et humana apparuisse, solumque exterius locutum ad Christum fuisse, ut ex verbis Lucæ facile colligi potest, et ex iis quæ supra, agentes de tentatione Christi, diximus, scilicet non potuisse interiores Christi potentias immutari immediate ab Angelis. Unde, sicut exterius tantum tentari potuit, et ita confortari, non tamen doceri aut illuminari, ut in prædicto loco, ex priori tomo citato, D. Thomas disseruit. Quis autem ille Angelus fue-

rit, incertum est, nihilque invenio de ea re a Sanctis Patribus dictum.

SECTIO III.

Quæ mirabilia acciderint in Christi comprehensione.

1. *Judæ osculum maxima Christi injuria.* — In hoc mysterio duo præcipue considerari possunt, scilicet, quid in eo Christus sit passus, et quid egerit. Prior pars propria est nostri instituti, nihil tamen habet quod scholasticam disputationem requirat, sed piam potius considerationem ac meditationem. Ad tria vero capita revocari possunt quæ tunc Christus passus est. Primum est injuria et infidelitas Judæ, qui osculi signo illum tradidit. De quo legi potest Origen., tractat. 36 in Matth.; et Hieronym., Matth. 26; qui dicunt timuisse Judam ne Christus seipsum transformaret, vel transfiguraret, ne agnosci posset, et ideo dedisse Judæis hoc signum. Sed hoc difficile creditur est. Primo, quia non est sufficiens fundamentum ut asseramus Judam hoc timuisse, quia transfigurationi Domini non affuerat; neque ab aliis audire id potuit, cum illis præceptum fuerit ne id dicerent, et ipsi tacuerint, ut dicitur Luc. 9. Deinde, quia si Judas timuit ne Christus eo modo se occultaret, etiam timere potuit ne sibi ipsi invisibilis fieret, vel alterius formæ; ergo pari ratione timere posset ne suum signum esset inutile. Quin potius Cyril., lib. 11 in Joan., c. 33, et Chrys., hom. 82 in Joan., dicunt Christum potestate divina ita sese occultasse ministris Judæorum, et ipsi Judæ, ut eum non agnoverint quando eos interrogavit: *Quem quæritis?* quanquam neque hoc sit admodum verisimile; sed probabilius est quod August. dicit, lib. 3 de Consens. Evang., c. 5, et Ammonius, in Harmonia Evan., Judam, qui alios antecedebat, primum omnium usque ad Christum venisse, eumque agnovisse, et osculum dedisse, et tunc Christum eum interrogasse: *Amico, ad quid venisti?* ut cor ejus leniret, et ad meliorem mentem revocaret; statim vero, ut eum confunderet, subjunxisse: *Osculo Filium hominis tradis?* ac deinde ulterius processisse, quasi sese offerens iis qui ad eum comprehendendum veniebant, eosque interrogasse: *Quem quæritis?* non quia prius sese illis occultasset, sed ut ostenderet potentiam suam in miraculo, quod statim fecit, et quod voluntarie sese morti offerebat. Qui ordo rerum ex ipso Evangelicis satis constat, et quia